

طاب در قرآن

دکتر محمد جمیل حنّال

دکتر و میض رمزی عمری

مترجم: مریم شمس

سرشناسه:
 عنوان قرارداد: طب در قرآن
 عنوان و نام پدیدآور: طب در قرآن / مؤلف محمد جمیل خیال، ومیض رمزی عمری؛ مترجم مریم شمس
 مشخصات نشر: تهران، سازمان تبلیغات اسلامی، شرکت چاپ و نشر بین الملل ۱۳۹۱.
 مشخصات ظاهری: ۲۲۴ ص.
 شابک: 978-964-304-567-8
 وضعیت فهرست نویسی: فیا
 موضوع: پزشکی در قرآن
 شناسه افزوده: عمری، ومیض
 شناسه افزوده: شمس، مریم، ۱۳۵۷ - مترجم
 شناسه افزوده: سازمان تبلیغات اسلامی، شرکت چاپ و نشر بین الملل
 رده بندی کنگره: ۱۳۹۱ ط ۲ ح ۱۰۳/۵ BP
 رده بندی دیویی: ۳۹۷/۱۵۸
 شماره کتابشناسی ملی: ۳۹۹۸۶-۱

شرکت چاپ و نشر بین الملل

نام کتاب: طب در قرآن
 مؤلف: محمد جمیل خیال، ومیض رمزی عمری
 مترجم: مریم شمس
 با همکاری: معاونت پژوهشی و آموزشی
 سازمان تبلیغات اسلامی
 نوبت چاپ: اول - تابستان ۱۳۹۲
 لیتوگرافی: الزان
 چاپ و صحافی: الزان
 شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه
 قیمت: ۵۸۰۰۰ ریال
 طراح جلد: محمدرضا نبوی
 صفحه آرایی: مهری ابراهیمی
 مسئول تولید: شریف شایسته
 شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۰۴-۵۶۷-۸

معاونت پژوهشی و آموزشی

دفتر مرکزی:
 تهران، میدان استقلال، سعدی
 جنوبی، پلاک ۲، طبقه سوم
 تلفن: ۲۳۹۲۳۹۵۹ - ۰۲۱
 نمابر: ۳۳۱۸۶۰۲

فروشگاه مرکزی:
 میدان فلسطین، ضلع شمال
 شرق، پلاک ۴ و ۵
 تلفن: ۸۸۹۲۱۹۸۰ - ۰۲۱
 نمابر: ۸۸۹۰۳۸۴۳

Email: intlpub@intlpub.ir
www.intlpub.ir

همه‌ی حقوق محفوظ است. هرگونه نسخه برداری، اعم از زیراکس و
 بانوینسی، ذخیره‌ی کامپیوتری اقتباس کلی و جزئی (به جز اقتباس جزئی در
 نقد و بررسی، اقتباس در گیومه در مستند نویسی و مانند آنها) بدون مجوز کتبی
 از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

فهرست

مقدمه‌ی مترجم	۹
مقدمه	۱۳
درآمد	۲۱
خلاصه‌ی کتاب	۳۳
۱- جامع بودن	۳۴
۲- گوناگونی موضوعات طبی	۳۴
طب پیشگیری:	۳۵
طب درمانی:	۳۵
علم روان‌شناسی:	۳۶
علم تشریح:	۳۶
طب حلق و بینی:	۳۶
۳- ارتباط داشتن با پایه و اساس ایمان	۳۷
۴- استفاده از کامپیوتر	۳۹
۵- بخش آماری	۳۹
۶- انواع اشارات طبی	۴۰
۷- تفسیر علمی آیات طبی	۴۰
فصل اول	۴۳
مبحث اول: اهداف قرآن کریم از استدلال به موضوعات طبی	۴۵
۱- اظهار قدرت خالق عزوجل و یادآوری عظمت خداوند سبحان و تعالی	۴۶
۲- بیان نعمت‌های فراوانی که به بندگان عطا فرموده است	۴۷
۳- برانگیختن اذهان برای تفکر و تدبیر و دقت و استنباط	۴۹
۴- اعجاز علمی	۵۳
۵- ارتباط بین برخی از احکام فقهی و قواعد علمی در طب و علوم دیگر	۵۴
۶- تحکیم مبانی و پایه‌های ایمان (مانند ایمان به خداوند در روز قیامت)	۵۶
مبحث دوم: اهمیت علم پزشکی و طرح بحث	۶۳
مبحث سوم: انواع اشارات طبی	۶۷

۶۷	۱- اشارات صریح و تخصصی
۶۹	۲- اشارات طبی صریح و عمومی
۷۱	۳- اشارات طبی اجمالی
۷۴	۴- اشارات طبی استنباطی
۸۳	فصل دوم
۸۵	مبحث اول: حکم محیض: آیهی ۲۲۲ سورهی بقره
۸۵	موضوع طبی:
۸۶	نوع اشارهی طبی: تخصصی و عمومی
۸۶	۱. معنی محیض و فرق آن با حیض:
۸۸	۲. قول خداوند تعالی: «قل هو أذى» و انواع اذیت‌های محیض
۹۰	۳. قول خداوند تعالی: «فاعتزلوا النساء فی المحیض»
۹۱	۴. اشارهی آیه به ممانعت از نزدیکی در دبر
۹۱	۵. پاک شدن از محیض
۹۳	۶. موضع نزدیکی
۹۳	۷. حکم نفاس
۹۳	۸. معلومات پزشکی دربارهی حیض
۹۵	مبحث دوم: زن کشتزاری برای مرد
۹۵	موضوع طبی
۹۷	۱. توجه به طب زنان و زایمان
۹۹	۲. موضع شرعی برای نزدیکی با زن
۱۰۰	۳. مرد، طرف فعال و آغازگر در عمل حرث
۱۰۰	۴. حکم تلقیح مصنوعی: (Artificial Fertilization)
۱۰۶	۶. جلوگیری از بارداری
۱۰۹	۷. شرایط جلوگیری از بارداری و ضوابط فقهی آن
۱۱۳	۸. تبصره:
۱۱۵	مبحث سوم: عده و استبراء رحم
۱۱۵	موضوع طبی:
۱۱۶	نوع اشارهی طبی: تخصصی و استنباطی

- نوع اشاره طبی: تخصصی و استنباطی ۱۱۷
۱. عمر اسپرم پس از ورود به رحم ۱۲۴
۲. وظیفه رحم: حفظ یا تشکیل جنین؟ ۱۲۵
۳. عده‌ی زن مطلقه سه قراء (حیض) است که برای نفی بارداری کافی است ۱۲۶
۴. عده‌ی زنی که همسرش وفات یافته برای اثبات یا نفی بارداری او کافی است ۱۲۷
- و سایل پزشکی جدید برای کشف بارداری در خدمت احکام شرعی است ۱۲۸
- مبحث چهارم: مدت بارداری و شیردهی ۱۳۱
- موضوع طبی: ۱۳۲
- نوع اشاره‌ی طبی: تخصصی و عمومی و استنباطی ۱۳۲
- موضوع طبی: ۱۳۲
- نوع اشاره‌ی طبی: تخصصی و استنباطی (کمترین و بیشترین مدت برای بارداری و شیردهی) ۱۳۳
- موضوع طبی: ۱۳۳
- نوع اشاره‌ی طبی: تخصصی و استنباطی ۱۳۴
- تفسیر: ۱۳۴
- مبحث پنجم: فواید شیردهی طبیعی ۱۴۱
- الف) سلول‌های لنفاوی، دانه‌دار و بزائی: ۱۴۴
- ب) پروتئین‌های ایمونوگلوبولین: ۱۴۵
- پ) آنزیم آلزوزیم: ۱۴۵
- ج) کمپلکس سی ۳: ۱۴۵
- ملاحظه: ۱۴۸
- مبحث ششم: شیردهی موجب محرمیت و علت آن ۱۴۹
- موضوع طبی: طب وراثت و طب عمومی ۱۵۰
- تفسیر: ۱۵۰
۱. تأثیر شیر دادن در تبدیل بیگانه به خویش ۱۵۰
۲. زمان و مقدار شیر دادنی که باعث محرمیت می‌شود ۱۵۲
۳. احتمالاتی درباره‌ی سبب محرمیت با شیر دادن ۱۵۴
۴. بحث‌های مطلوب برای اثبات این فرضیه ۱۵۵

۱۶۱	فصل سوم.....
۱۶۳	مبحث اول: جدول شماره‌ی ۱.....
۱۶۳	روان‌پزشکی، ۱۳۰ آیه.....
۱۶۴	فیزیولوژی، ۵۹ آیه.....
۱۶۵	جنین‌شناسی، ۳۶ آیه.....
۱۶۶	زنان، زایمان، ۲۱ آیه.....
۱۶۷	حشمت‌پزشکی، ۱۰ آیه.....
۱۶۷	طب مربوط به اجتماع، ۴۳ آیه.....
۱۶۷	تشریح، ۱۹ آیه.....
۱۶۸	گوش و حلق و بینی، ۱۵ آیه.....
۱۶۸	ژنتیک، ۱۵ آیه.....
۱۶۹	طب غذایی، ۱۸ آیه.....
۱۶۹	توجه به مریض، ۱۰ آیه.....
۱۶۹	پوست، ۹ آیه.....
۱۷۰	طب پیشگیری، ۸ آیه.....
۱۷۰	جراحی، ۸ آیه.....
۱۷۰	طب سالمندان، ۶ آیه.....
۱۷۱	طب کودکان، ۵ آیه.....
۱۷۱	طب شرعی، ۴ آیه.....
۱۷۳	مبحث دوم: جدول شماره‌ی ۲.....
۲۱۵	فهرست منابع و مراجع.....

مقدمه‌ی مترجم

قرآن کریم، سند حقانیت اسلام، معجزه‌ی جاویدان و کتاب هدایت انسان‌ها در همه‌ی عصرها و همه‌ی نسل‌هاست. با آنکه بیش از ۱۴ قرن از نزول قرآن می‌گذرد، گذشت زمان هرگز نتوانسته غبار فراموشی و کم‌فروغی را بر چهره‌ی تابناکش بنشانند.

قرآن کریم برای هدایت بشر نازل شده است، اما اشارات علمی فراوانی در آن وجود دارد که کسی قبل از آن و یا حتی در زمان نزول قرآن به این اشارات دست نیافته بود.

همراه با پیشرفت و توسعه‌ی اکتشافات و قوانین علمی، این مطلب برای دین‌پژوهان و دانشمندان، به‌خصوص دانشمندان علوم تجربی روشن‌تر شد؛ بنابراین مفسران، دانشمندان و محققان مسلمان با تخصص‌های گوناگون در رشته‌های مختلف علمی، در حد توان و معلومات خویش سعی و تلاش کردند تا ذره‌ای از عظمت بی‌انتهای این کتاب الهی را به مردم نشان دهند.

تطابق آیات قرآنی با پدیده‌های جدید علمی، شیوه‌ای نو در تفسیر قرآن بنیان نهاد که به تفسیر علمی قرآن موسوم گردید. این شیوه‌ی تفسیری همواره جذابیت خاصی برای مردم، به‌ویژه اقشار

تحصیل کرده داشته، اما رویکرد عالمان و متفکران حوزه‌ی دین به آن یکسان نبوده و در سه عرصه‌ی افراط، تفریط و اعتدال تجلی داشته است.

جریان اول با اعتماد کامل بر یافته‌های علمی و تکیه بر فرضیه‌ها و نظریه‌هایی که همواره دستخوش اصلاح و گاه بطلان بوده دچار لغزش شد، به گونه‌ای که رسالت اصلی قرآن را فراموش کرد.

جریان دوم نیز اساساً به کارگیری علوم طبیعی و اکتشافات نوین را در تفسیر قرآن نپذیرفت و آن را کاری ناصواب تلقی کرد. شاید بتوان دلیل اصلی واکنش منفی جریان دوم در برابر این دیدگاه را ورود غیر تخصصی صاحبان آن به حوزه‌ی بسیار حساس تفسیر قرآن، تحمیل آرای شخصی بر آیات آفرینش و تفسیر آن آیات براساس مجموعه‌ای از فرضیه‌های علمی غیرمتقن و متزلزل برشمرد.

اما در این میان جریان سومی هم وجود داشت که در مواجهه با دستاوردهای حوزه‌ی علوم تجربی که دایم در معرض تغییر و دگرگونی است، دقت عمل و روش محتاطانه‌ای را برگزید؛

بدین گونه که تلاش کرد ارتباط بین آیات مربوط به هستی و آفرینش و اکتشافات قطعی و مستحکم علوم تجربی را کشف و بیان کند، بدون آنکه در صدد تحمیل نظریه‌ی علمی بر آیات باشد و یا نقش هدایتی قرآن را فراموش کند.

با توجه به این مطلب که برخی آیات قرآن متعرض شکل‌ترین و پیچیده‌ترین مباحث علمی و پزشکی، از قبیل مبدا خلقت، نطفه، جنین و نحوه‌ی تشکیل آنها شده است؛ (ضمن اینکه هماهنگی این آیات با علوم روز انکارناپذیر است) هرگونه تلاش در راه شناخت و در نهایت، تبیین ارتباط بین آیات شریفه و علوم پزشکی و زیستی

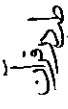
منجر به نمایاندن ذره‌ای از عظمت اقیانوس بی‌کران معارف قرآنی خواهد شد.

در این آیات خداوند انسان‌ها را به تفکر درباره‌ی مراحل آفرینش فراخوانده که این دعوت به تفکر در نمودهای در دسترس و قوانین ساری و جاری در طبیعت مشهودتر است.

بنابراین، طرح این‌گونه مباحث از طرفی راهی به سوی تعمیق ایمان در دل انسان‌هایی است که امروزه به دنبال جنبه‌ی ملموس‌تری از اعجاز قرآن می‌گردند؛ مردمی که به اقناع علمی نیاز دارند تا ایمان آنها کامل و قلبشان مطمئن شود. با این روش می‌توان مخاطبان قرآن را که عام بوده و شامل همه‌ی مردم در زمان‌ها و مکان‌های مختلف می‌باشد، جذب کرد و عقل‌ها را به تفکر در حقانیتش فراخواند.

از طرف دیگر، شمول برخی آیات قرآن بر مطالب و توصیه‌های پزشکی در زمان نزول قرآن که عصر جهل و ظلمت و ظلم بود، موجب شد تا مسلمانان به سوی دانش، به‌ویژه علوم پزشکی روی آورند. نزول قرآن در دوره‌ی جاهلیت همچون بارقه‌ای درخشان اعراب و دیگر ملت‌های تازه‌مسلمان را یی‌دار کرد، به طوری که در زمانی اندک به چنان تمدن عظیمی دست یافتند که سابقه‌ای بی‌نظیر داشت و این پاسخی است در برابر آنان که داعیه‌ی دشمنی بین علم و دین دارند و نشان می‌دهد که اسلام هیچ زمانی با علم دشمنی نداشته، بلکه نخستین آیاتی که بر رسول خدا ﷺ نازل شده، علم را حمایت کرده است، زیرا علم چیزی نیست، مگر کشف سنت‌های آفرینش که به اراده‌ی خداوند در جهان طبیعت جاری است.

گام برداشتن در این مسیر باید با رعایت اصول و ضوابط

مشخص و دقیق صورت گیرد، با توجه به اینکه هدف قرآن از آوردن این حقایق، بیان علم نبوده، بلکه هدف بزرگ‌تر و مهم‌تری داشته است.

درباره‌ی موضوعات مختلف طبی در قرآن آثار فراوانی نوشته شده است و بیشتر این تألیفات به بررسی موضوعاتی، از جمله: بافت‌شناسی، جنین‌شناسی، ژنتیک، آناتومی یا علم تشریح، روان‌پزشکی، طب پیشگیری و طب درمانی و ... در قرآن پرداخته‌اند که کتاب حاضر نمونه‌ای از آنهاست.

نویسندگان این کتاب که دو پزشک لبنانی هستند، ۳۵۰ آیه از آیات قرآنی که در آنها اشاراتی به موضوعات مختلف طبی شده است، تفسیر و دسته‌بندی کرده‌اند و در مجموع هفده موضوع اصلی و مهم علوم پزشکی را از آن استخراج کرده‌اند. هر دسته از آیات از سه دیدگاه بررسی شده است:

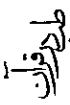
اهداف قرآن کریم از استدلال به موضوع طبی موجود در آیه‌ی

شریفه

اهمیت پزشکی موضوع مورد نظر

انواع اشارات طبی موجود در آیه (اشارات طبی صریح و تخصصی، اشارات طبی صریح و عمومی، اشارات طبی اجمالی و اشارات طبی استنباطی)

در انتهای کتاب آیات، برحسب موضوعات پزشکی در جداولی مرتب و دسته‌بندی شده است. به امید آنکه مطالعه‌ی این کتاب موجب انس و الفت بیش از پیش با قرآن شریف، از راه درک و فهم قطره‌ای از دریای بی‌کران علوم و اسرار نهفته‌ی آن و بهره‌مندی هرچه بیشتر از زیبایی‌ها و جذایب‌های دل‌انگیز آن باشد.

مقدمه

الحمد لله الذي بلغني رضاه، والصلاة والسلام على عبده ورسوله محمد، وعلى سائر انبيائه ورسله، وآله الطيبين، وصحبة المخلصين، ومن تبع هداية الى يوم الدين
از آنجا که هر دوره‌ای نشانه و ویژگی‌های خاص خود را دارد، روزگار ما نیز یک نشانه‌ی مهم دارد و آن علم‌گرایی و دانش‌پژوهی است.

از جمله نعمت‌هایی که خداوند در عصر حاضر به جامعه‌ی بشری و به‌ویژه ما مسلمانان عطا فرموده این است که تحقیقات علمی در شاخه‌های گوناگون، اعم از پزشکی، کیهان‌شناسی، گیاه‌شناسی و علوم جانوری در ارتباط با آیات قرآن کریم افزایش یافته است.

البته تعجب ندارد، زیرا قرآن کریم بر پایه‌ی علم و دانش استوار شده و هیچ‌یک از آیات الهی با حقایق علمی تناقض ندارد. برخی از حقایق قرآن کشف شده و بسیاری دیگر همچنان بر بشر پوشیده مانده است؛ زیرا قرآن از جانب خدایی فرود آمده که بر همه چیز آگاهی دارد. خوشبختانه بعد علم‌ی قرآن نزد روشنفکران جایگاه

مهمی یافته تا جایی که آنها بیشترین تلاش خویش را متوجه این موضوع کرده‌اند. مسلمانان در برهه‌هایی از تاریخ که در جهل به سر می‌بردند در برابر هر نظریه‌ای که از سوی غرب مطرح می‌شد، صرف نظر از صحت و سقم آن، فقط مقلد محض بودند.

وقتی مسلمانان چشم گشودند، اروپا را از تمدنی بهره‌مند یافتند که ریشه‌دار، مستحکم و اوج‌یافته به نظر می‌رسید، در حالی که خود آنان در نهایت ناتوانی و سکون و جمود فکری بودند تا جایی که ضیف آنها در درک اسلام این‌گونه بر زبان‌ها افتاده بود که مسلمانان جز تعدادی انگشت‌شمار، از اسلام خود چیزی نمی‌دانند. در آن زمان بعضی از روشنفکران ما که در اروپا تحصیل می‌کردند سبب پیشرفت اروپاییان را جویا شدند و چنین دریافتند: وقتی اروپاییان دیدند دینشان مانع پیشرفت دانش است، آن را کنار گذاشتند و فقط به علم و دانش پرداختند و به این ترتیب توانستند به هر نوآوری و ابداعی در عرصه‌ی تمدن دست یابند.

طبق این دیدگاه، اصل این قضیه که تمام پیشرفت تمدن در اروپا ناشی از توقف دین است کاملاً صحیح به نظر می‌رسد، زیرا در آن زمان دانشمندان و اندیشمندان متحمل فشارها و اذیت و آزارهای فراوانی از جانب کلیسا و رجال و سران دینی شدند و بسیاری از دانشمندان کشته شدند؛ فقط به این دلیل که در پی اکتشافات علمی برآمده بودند.

کنار گذاشتن دین در سرزمین اسلامی ما در ذهن کسانی جای گرفت که فرهنگ اروپایی را پذیرفته بودند. این تفکر نادرست و بی‌اساس، بسیاری از فرزندان ما را که از نظر اعتقادی و اسلامی ضعیف بودند، هدف قرار داد، به نحوی که آنان نیز می‌خواستند

به پیروی از اروپا بر آیین خود بشورند غافل از اینکه میان اسلام و تفکر حاکم بر اروپا در قرون وسطی فاصله‌ی زیادی وجود دارد. علامه مسمر این حقیقت را به زیبایی بیان می‌کند، آنجا که می‌گوید: «انسان غربی دانشمند نمی‌شود، مگر اینکه دین خود را ترک گوید. برخلاف مسلمان که دینش را رها نمی‌کند، جز آنکه عقل خود را از دست داده باشد.»^۱

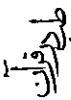
فاصله‌ای که بین روشنفکران غرب‌زده و متمسکین به اسلام ایجاد شد پیامدهای تلخی داشت، از جمله اینکه در آغاز قرن بیستم در مشرق‌زمین و ممالک اسلامی تقریباً هیچ پزشک مسلمانی را نمی‌بینید که به اسلام خویش پای‌بند باشد و البته برای یک پزشک معتقد بسیار رنج‌آور است در جامعه‌ای زندگی کند که مردم از دین خود جز پندارهای باطل و دروغ‌ها و تهمت‌های کینه‌توزانه چیزی نمی‌دانند؛ چون در این وضعیت زندگی او صرف پاسخ‌گویی به شبهاتی می‌شود که درباره‌ی اسلام مطرح شده است. چنین چیزی هم ممکن نمی‌شود، مگر آنکه بعضی از آنها این توانایی را در خود ایجاد کنند که بتوانند با گفتار حکمت‌آمیز و اندرز نیکو، مردم خود را به دین اسلام دعوت کنند که بی‌شک چنین کسانی بسیار کمیاب‌اند.

در هیچ جامعه‌ای نمی‌توان انتظار داشت نتیجه‌ای که از راه تقلید حاصل می‌شود دوام و بقا داشته باشد، به‌خصوص در جامعه‌ی اسلامی که بسیاری از عناصر فرهنگ و تمدن را در اختیار دارد. قرآن کریم با تأکید و جدیتی که در خصوص دعوت به علم و دانش دارد، همچنین با ستودن دانشمندان که می‌اندیشند و با

دقت در برابر مسایل به تفکر می پردازند و عقل و خردشان را به کار می گیرند، مسلمانان را به توجه و پرداختن به این دو مقولهی مهم تشویق فرموده است و تحت تأثیر همین تشویق ها بود که در جامعهی اسلامی دانشمندان معروفی ظهور کردند و هر کدام متناسب با تخصصی که داشتند دربارهی یکی از ابعاد علمی قرآن سخن گفتند؛ سپس مطالعات قرآنی که به نحوی با یکی از جوانب گوناگون زندگی مرتبط بود، به سرعت رشد کرد و کتابخانه های ممالک عربی از این گونه علوم انباشته شد. بخشی از این مطالعات به مسایلی دربارهی دانش پزشکی اختصاص داشت حال دیگر مسلمانان می توانند به دلیل وجود ابعاد علمی قرآن کریم به دنیا مباحثات کنند و بر خود ببانند، چون به رغم اینکه نزول قرآن به بیش از ۱۴ قرن پیش برمی گردد، همچنان تمامی مردم دنیا را مخاطب قرار داده و از آنان دعوت می کند که اگر می توانند، نکته ای از قرآن بیاورید که با یکی از حقایق علمی هم خوانی نداشته باشد. بنابراین، مسلمانان و هر انسان منصفی با استناد به همین وجه قرآن می تواند آن را دلیلی بر حقانیت کلام خدا بداند و اثبات کند که هیچ تغییری در آن رخ نداده، یعنی نه کلمه و عبارتی به کلمه و عبارتی دیگر تبدیل شده و نه بر آن چیزی افزوده شده و به چیزی از محتوای آن کاسته شده است. اگر جز این است پس چه کسی محمد ﷺ را از حقایق علمی آگاه ساخته که برخی از آنها حتی تا عصر حاضر نیز کشف نشده بود.

اشارات طبی در قرآن کریم بسیار زیاد است و سابقه ی طرح این اشارات به قرآن کریم برمی گردد و کسی پیش از قرآن یا همزمان با قرآن و یا مدتی پس از آن به این اشارات دست نیافته بود و

اولین بار قرآن کریم درباره‌ی آن خبر داد و این دلالت آشکاری است بر اینکه قرآن از جانب خداوند نازل شده است؛ زیرا اگر محمد ﷺ قرآن را آورده بود، قضایای غیبی که او مطرح می‌کرد با حقایق علمی سازگاری نداشت و علم پس از آن خلافتش را ثابت می‌کرد و به طور کلی ایمان به قرآن از بین می‌رفت.

بخشی از موضوعات غیبی که قرآن کریم درباره‌ی آن سخن گفته آیاتی است که در کتاب حاضر آورده شده و هنوز کسی ادعا نکرده است که با رسول خدا ﷺ در خصوص مسایل طبی قرآن تحدی شده باشد، ولی به هر حال خداوند از این قضایای علمی سخن گفته و علم روز نیز صحت این ادعا را تأیید می‌کند و به مردم می‌گوید: گوینده‌ی این سخنان که در قرآن آمده فقط خدای یگانه است و به راستی چه کسی از او راستگوتر است.

در اینجا باید به این مطلب اشاره کنیم که قرآن کریم کتاب هدایت است و برای نجات بشریت و هدایت او به راه راست آمده و به همین دلیل همه‌ی علوم و معارف بشری عملاً در آن نیامده است.

قرآن کتاب پزشکی یا کیهان‌شناسی و گیاه‌شناسی و جانورشناسی و یا تشریح نیست که درباره‌ی هر علم و فنی به تفصیل سخن گفته باشد. ما در این جهان هستی با قوانین و پدیده‌های گوناگونی مواجه هستیم و برای فهم آنها تلاش می‌کنیم و تا زمانی که از این پدیده‌ها آگاهی زیادی نداشته باشیم، نمی‌توانیم قرآن را بفهمیم. بنابراین، در پرتو این آگاهی، در فهم اسرار قرآن نیز توانا می‌شویم؛ تعداد بسیاری از مفسران به این قضیه اشاره کرده‌اند، از جمله غزالی در کتاب القسطاس المستقیم و فخر رازی در چند جا از

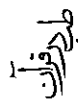

کتاب تفسیر کبیر، همچنان زرکشی نیز به این مطلب اشاره کرده، می‌گوید: «کسی که بهره‌اش از علوم بیشتر باشد، بهره‌ی او از علم قرآن بیشتر است.»^۱

به این ترتیب، قرآن کریم به آن دسته از حقایق علمی اشاره کرده که در زمان نزول قرآن بر رسول خدا ﷺ مردم قادر به درک آن نبودند، بنابراین آن را به اعصار و زمان‌های بعد واگذار کرد تا مردمی که آگاهی بیشتری از علوم و فنون دارند آن را تفسیر کنند. مؤید این مطلب فرمایش خدای عزوجل است که می‌فرماید: سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمُ أَنَّهُ الْحَقُّ...؟ «آیات حکمت و قدرت خود را در آفاق جهان و نفوس بندگان کاملاً هویدا و روشن می‌گردانیم تا ظاهر و آشکار شود که خداوند بر حق است.»

حرف سین در لفظ (سنریم) افاده‌ی مستقبل می‌کند و از تحقق وعده در زمان‌های آینده سخن می‌گوید، آینده‌ای که جریان دارد. هر نسلی که منقرض شود نسل بعد جایگزین آن می‌شود و تا روز قیامت ادامه دارد؛ پس عطای قرآن نور تازه است، زیرا برای هر نسلی سری از این اسرار کشف می‌شود.

خداوند عزوجل انسان را خلق کرده و او را به راه مستقیم هدایت کرده و پیامبران را به سوی مردم فرستاده و آنها را با معجزات مادی تأیید کرده است. از این گونه معجزات، مانند معجزات حضرت موسی علیه السلام فراوان است. از آنجا که اسلام آخرین دین و خاتم تمام شرایع الهی است، خداوند پیامبر اسلام را با معجزه‌ای برتر که از

۱. البرهان فی علوم القرآن، بدرالدین زرکشی، ج ۲، ص ۲۵، چاپ اول، حلبی، قاهره.

۲. فصلت / ۵۳.

جنس معجزات مادی نیست، یعنی قرآن کریم تأیید فرمود که برای همیشه جاودانه خواهد بود.

بخشش و عطای این معجزه‌ی الهی از زمان نزول بر رسول خدا ﷺ تا روز قیامت، جدید و نو باقی خواهد ماند و آیا غیر از این است که پیشرفت علم در قرن بیستم توانسته جلوه‌ای دیگر از جلوه‌های بدیع قرآن را نمایان سازد؟

هنگامی که دو پزشک محقق به تفسیر آیاتی موفق شدند که به مسایل طبی اشاره دارد، موفقیت آنها به این دلیل بود که از روش دقیق علمی پیروی کردند. آنها حد و مرزی برای معنی لغوی در آیه مشخص کردند که از آن حد خارج نشوند و این شرط مهم در تفسیر آیات علمی است زیرا درست نیست که در تفصیل موضوعات علمی حاشیه‌پردازی شود؛ حال این موضوعات طبی باشد یا غیرطبی. از علایم موفقیت آنها این است که آیات مربوط نه با فرضیه‌های طبی، بلکه با حقایق محکم طبی تفسیر شده‌اند. شایان ذکر است که این دو پزشک فاضل فقط به تفسیر علمی

اکتفا نکرده‌اند بلکه مواردی از موضوعات فقهی که نیاز به شناخت آنها احساس می‌شد، یادآور شده‌اند و مهم‌تر اینکه یادآوری مسایل فقهی فقط به بیان آنها محدود نشده بلکه استنباط و آرای ارزشمند و دقیق‌تر را در پی دارد که ان شاء الله مردم از آن به خوبی استقبال خواهند کرد.

با این حال، گمان نمی‌کنم این کتاب از هر نظر کامل باشد و مؤلفان نیز چنین ادعایی ندارند، زیرا کمال فقط مخصوص خداوند است و برای آن دو پزشک دانشمند همین کافی است که نهایت تلاش و کوشش خود را در این راه مبذول داشته‌اند. از خداوند

می‌خواهم که این تلاش را از آنان قبول فرماید و آنان را برای
کشف موضوعات طبی و نوآوری هرچه بیشتر در زمینه‌ی تفسیر
آیات یاری فرماید.

والله يقول الحق و هو يهدي السبيل هو نعم المولى و نعم النصير.

ابراهيم نعمه

موصل ۲۱ شعبان ۱۴۱۴ هـ

۲ شباط ۱۹۹۴ م

طه

